

שילטית מקומטת התחילה לפרוח במישור החוף ובעמקים - עץ "השלהבות הצהובות" מברזיל; מדוע לפרוח בשפע פרחים בבת אחת ביער הטרופי?

אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לרציונליות, האוניברסיטה
העברית בירושלים - avi.shmida@gmail.com

תמונת השער: שילטית מקומטת התחילה לפרוח בהרצליה, צילם שרגא קליין ©

תקציר: השנה מאחרת השילטית לפרוח, כנראה משום החורף הקר והגשמים המאוחרים
אך השלהבות הצהובות של עצי השילטית מרצדות בצהוב חזק כבר בכל השרון והעמקים.
גם בטבע בדרום אמריקה פורח העץ בבת-אחת. מדוע? ומי הן שלושת משפחות העצים
שפורחות ביער הטרופי בפריחה סינכרונית? על כך בכתבה הבאה.

=====

בימים אלה התחיל לפרוח העץ התרבותי מברזיל - שילטית מקומטת; הוא פורח בבת אחת
בשפע פריחה סינכרונית כאילו תכננו אותו במיוחד ליפות את שדרות מישור החוף והעמקים
במשך הקיץ היבש שלנו. אך הצמחים לא התאימו עצמם באבולוציה "כדי לפאר את גינות
בני-האדם; נראה לכאורה לא הגיוני לפרוח בבת אחת רוב פרחי העץ, כלומר לסנכרן את
הפריחה. שכן הדבורים יתמקדו בעץ יחיד, יהיה להם מספיק פרחים לעבור בין פרח אחד
לקרובו על אותו עץ (דגם תנועה הנקרא בהגה המקצועית "**האבקת שכנים**"
Geitonogamy) וכמעט לא יעברו בין עץ לעץ ועל ידי כך יגרמו להאבקה הדדית - דגם
תנועה החשוב מאוד לעצים ליצירת צאצאים חיוניים איכותיים. אז מדוע באבולוציה נוצרו הן
באזור הממוזג והן באזור הטרופי עצים שמסנכרנים את הפריחה ועל ידי כך קבלנו עצים
שופעי פריחה הפורחים בבת אחת, דוגמת השקדיה, הדובדבן, הסיגלון, הצאלון, הכוריזה
ועץ השילטית המקומטת?

עצי שלטית מקומטת מסודרים בשדרה מפוארת בכביש מעין שמר לשער מנשה.

עד שנות השמונים של המאה הקודמת היה הנוי בארצנו דל מאוד בעצים פורחי צמרות בצבעים חזקים ומושכי עין; הצאלון הנאה היה מוגבל בתפוצתו ליריחו ועמקים חמים במיוחד, וברחבי מישור החוף גדל בשדרות ובגינות מכנף נאה אשר פריחתו הצהובה היא דלילה ומתמשכת לאורך חודשים רבים. והנה נשתל ברחבי הגינות ובשדרות הערים במעונות נמוכים עץ בעל פריחה צהובה שופעת מרהיבה ביופייה - **שלטית מקומטת** *Peltophorum dubium*, אשר הובא אלינו מהיער הטרופי של אמריקה הדרומית. בשל יופי צמרתו הצהובה ו"צעקתו הזוהרת למרחקים" הוא התפשט בנינון כאש בשדרות מישור החוף ועמקי הצפון. כיום, תשנ"ג קל להבדיל בין ישובים ותיקים שנוסדו לפני 1970 ובין ישובים חדשים ושכונות חדשות; אלה הותיקים חסרים את עצי השילטית (ברור שיש מעט ישובים ותיקים בעלי גינות משובח ששתלו אותו גם במושבות הותיקות דוגמת מזכרת בתיה וקיבוצים רבים).

שילטית מקומטת *Peltophorum dubium* ברחבי מישור החוף בנינון, צילם א.ש. ©

באזור הטרופי ישנן שתי אסטרטגיות פריחה; פריחה סינכרונית מול פריחה מתמשכת. חוקרי הבוטניקה הטרופית שאלו מזמן-מדוע ישנם יחסית מעט עצים ביער הטרופי בעלי פריחה ראוה סינכרונית? מסתבר כי שלוש משפחות עצים מתמחות בעיקר האסטרטגיה זו: עצי הקטניות, הביגנוניים ומשפחת הבומבצאה. לכאורה נראה כי "פריחה אסטרטגיה בבת-אחת" גרועה לצמח מאוד; שכן אז הדבורים יישארו באותו עץ ולא יעברו לעצים אחרים מאותו מין שעל ידי כך מתבצעת האבקה זרה. החוקר רוביק שכתב ספר שלם על התופעה (Roubik 1982) מצא כי העצים שופעי הפריחה נדירים יחסית ומופיעים בכתמים רחוקים זה מזה. על הדבורים, הפרפרים, הציפורים לעבור מרחקים גדולים בין עץ לעץ, דגם המבזבז הרבה אנרגיה. שעבדו על התופעה הציעו כי פרטים שונים מאותו מין פורחים בשעות שונות של היום, דגם המאלץ את המאביקים לעוף בין העצים ולבצע האבקה זרה (Frankie 1983). אפשרות אחרת היא להציע למאביק ככמות זעירה של צוף ועל ידי כך לאלץ אותו לעוף בין העצים. אפשרויות אלה הופרכו ברבות השנים, ולעניות דעתנו נשאר הסבר אחד: העצים אינם יכולים לעשות "הסכם מחייב" של הפחתת כמות הכמול בכל עץ ועל ידי כך לעודד את הדבורים או הציפורים לנדוד מעץ לעץ; התחרות העזה על חסדי המאביקים יצרה מצב של השקעה רבה בפרסומת ובכמות הצוף הזמינה, ומתוך שלא לשמה, בא "לשמה" - אנו משתמשים בפריחת הראווה הסינכרונית הנהדרת של השילטית, הכוריזה והסיגלון כדי ליפות ולפאר את גינותנו ורחובותינו.

שלטית מקומטת במישור החוף. תמונה 1,3 מימין:שיא פריחה בהרצליה בתאריך 1.7.23, צילם שרגא קליין ©
 משמאל: תחילת פריחה בכפר מונש ב-1.7.23. שני משמאל: עץ שילטית בפרי אשר נשאר תלוי על הענפים משנה שעברה, צילם א.ש. ©

כסיית האבוב היא דוגמא לעץ קטנית הפורח בסינכרוניזציה כמעט מלאה בפרחים גדולים ותפוחות שופעות נהדרות. צילם א.ש. ©

ספרות:

Frankie G W and Haber W A 1983 Why bees move among mass-flowering neotropical trees. In: Handbook of Experimental Pollination Biology, C.E. Jones and R.J. Little(eds.). Van Nostrand Reinhold Company Inc., New York, ppRoubik D W 1989 Ecology and Natural History of Tropical Bees. Cambridge Univ. Press, Camb.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: שמידע א 2023 שילטית מקומטת התחילה לפרוח במישור החוף וכעמקים - עץ
"השלהבות הצהובות" מברזיל. כתב-עת כלנית, 9.

=====